Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций

Первый Май Йошкар-Олаште. Снимкыште: оласе шемер-шамыч Юбилейный площадьысе митингыште. Фото С. Чуршуковын.

Лу кече гыч испытаний

ГЕОГРАФИЙ ДЕНЕ ЯМДЫЛАЛТАМ

Мыйын чыла предмет денат сайын возымо конспект-шамычем, учебник-шамычем улыт. Нуно испытанийлан ямдылалташ эн кугу полыш улыт.

Руш йылме дене мемнан устный испытаний лиеш. Тидлан мый ямде улам. Чыла правила-шамычым, правописанийым лудын лектым. Вот кызыт географий дене ямдылалтам. Южо вере мыланем умлаш йӧсырак. Тунам мый эре Арсентий Петрович дек каем. Арсентий Петрович мемнан йодмыланна пеш куанен вашмутым пуа, тыге умылде нимогай верат огеш код. Ынде вашке арифметика дене ямдылалташ тӱҥалам.

Петров Сергей.

Куженер район,
Р-Нур'ял начальный школа.

Жапым моштен эртарыман

Кызыт мый испытанийлан ямдылалташ жапым утларак ойренам. Эрдене школыш кайме деч онҹыч ша 2 шагат нере повторенийым ыштем. Учебникыште але тетрадьыштем могай темым лудынам—кӱчыкын посна тетрадьыш возем. Урок деч вара эн первыяк 2 шагат наре испытанийлан, вараже эрласе уроклан ямдылалтам. Тыге географий да руш йылме дене чыла повторитленам.

Григорьев Афеноген.

Морко район,
Аа'ял НСШ,
5-ше класс.

Вася дене коктын

Ме Федотов Вася йолташем дене коктын урок пытымек мӧҥгышкӧ толынат, изиш яндар южышто коштына, каналтена. Вара испытанийлан ямдылалташ пижына: тетрадьым, учебникым лудына. Ме физика да зоологий дене апрель мучашыштак ямдылалт шуна.

Пуртиков Миша.

Морко район,
Шордӱр НСШ,
7-ше класс.

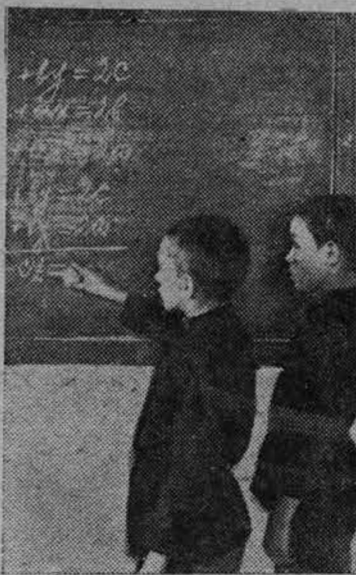
8-ше классыште тунемше-шамыч проверочный испытанийлан ямдылалтыт (У-Тор'ял район, Немда средний школа). САПАЕВА ЛИДИЯ айдемын кровообращенийже нерген отвечатла. Фото Л. Небогатиковын.

Чыла предмет денат повторитлышым

Мемнан классыште ныл предмет дене испытаний лиеш: марий, руш йылмешамыч дене, географий да арифметика дене. Нине предмет-шамыч дене идалык мучко мом тунемммым мый чыла повторитлен пытарышым. Ынде испытанийым велӧ вучем.

Михайлов Петр.

Сотнур район,
Памаш-энгер ял.

7-ше „Б" классыште тунемше-шамыч МОСУНОВ ИГНАТИЙ ден САДОВИН ИЛЬЯ алгебра дене испытанийлан ямдылалтыт (У-Тор'ял район, Немда средний школа).

ИСПЫТАНИЙЛАН ЯМДЕ УЛЫНА

Ме, 4-ше классыште тунемше-шамыч, испытанийлан чыланат ямдылалтын шуын улына. Идалык мучко сайын да отлично тунем шогышна, садлан испытанийымат чаплын слатлен 5-ше классыш тунемаш каена.

Кызыт, географий дене эшеат сайынрак умлаш манын, икте-весынам эре тергена: йодышым пуэдена, картышта ончыктылына.

Смирнов Анатолий,
Оразаев Максим,
Кемикина Лставий.

Токпердинский начальный школа, Морко район.

МОСКВАШТЕ ЙОШКАР АРМИЙЫН ПЕРВОМАЙСКИЙ ПАРАДШЕ

1940 ий 1 майыште Йошкар площадьыште Йошкар Армийын парадше поснак величественный ыле. Тудо Советский Союзын сенгашлыдыме военный куатшым, Йошкар Армийын чапле воинже - шамычын доблестьшым, боевой мастерствоштым ончыктышо, кумылым тарватыше демонстрацийыш савырнен.

... 12 час. Мавзолей трибунышко Сталин, Молотов, Каганович, Калинин, Андреев, Микоян, Шверник, Берия, Маленков, Димитров, Шкирятов, Булганин, Вышинский да моло йолташ-шамыч, калык комиссар-шамыч, Московский партийный организацийын руководительже - шамыч кӱзат. Тӱжем дене шемер-шамыч великий Сталинлан да тудын соратникше - шамычлан шокшын совым кырат.

Часын пытартыш гана пермыже годым СССР Оборона Калык Комиссар Советский Союз маршал Климент Ефремович Ворошилов йолташ имньым кушкыжын Спасский башньын капкаже гыч лектеш. Тудо парадым командоватлыше Советский Союз маршал С. М. Буденный йолташ деч рапортым принематла да тудын дене пырля войска-шамыч радамым ончен эрта, боец, командир да политпашаеҥ-шамычым пайрем дене поздравитла. Йӧратыме Наркомын саламлымыжлан Йошкар Армийын воинже-шамыч куатле „Ура!" дене вашмутым пуат.

Войска - шамычым ончен пытарен Ворошилов йолташ мавзолей трибуныш кӱза. Тышечын тудо речым ойла.

„Интернационал" йоҥгалтеш. Пролетарский гимнын куатле йӱкыштыжӧ орудийный салют йӱк йомеш. Часть - шамычын церемониальный маршышт тӱҥалеш.

Парад пытен. Но боевой походный муро эше шергылтеш. Самолет-шамычын куатле моторышт южым пӱчкын Исторический музей могыр гыч толыт. Флагманский машиныште—комкор Гусевын звеножо, Советский Союз герой комдив Лакеевын вуйлатыме скоростной истребитель-шамыч эртат. Пытартышлан поче-поче истребитель-шамыч да нелӧ бомбардировщик-шамыч моткоч писын каеныт. Воздушный парадыште 634 самолет участвоватлен.

Йошкар-Оласе первомайский демонстраций. Пионер ден тунемше-шамыч весела мурым мурен ошкылыт. Фото М. Чуршуковын.

Пионер пӧртысӧ йоча-шамычын творчествыштым ончымаш

25 апрель гыч 3 май марте Йошкар-Ола Пионер пӧртыштӧ Олимпиадын смотржо эртыш. Ӱлычысе №-еш ме Пионер пӧртысӧ смотр нерген пуэна.

ШОЛАШТЕ: кукольный кружокын членже-шамыч — ФРИДМАН МАРА ден АНТОНОВ ВИТЯ „По щучьему велению" спектакльлан курчак-шамычым ямдылат. ПУРЛАШТЕ: рукодельный кружокышто шогышо-шамыч: ТРЕГУБОВА ЗОЯ, ГОЛОВУНИНА ЗИНА, СОКОЛЬНИКОВА ТАНЯ да кружокым вуйлатыше ТАМАРА ЕЛИСЕЕВНА ПЕТРИК портрет йыр пеледышым тӱрлат.

Фото Чебасовын.

Йошкар-Олан Пионер пӧртысӧ творческий паша

Пионер Пӧртыштӧ кажне кечын шӱдӧ дене йоча - шамыч лийыт. Нуно кружоклаште занимatлат, мурат, куштат, тӱрлат: шкенышт творчествыштым, талантыштым кушташ.

ВЛКСМ Центральный Комитетын X пленумын йоча творчествын олимпиадыжым эртараш пунчалмыже деч вара мемнан Пионер пӧрт олимпиадылан чот ямдылалташ пиже. Рукодельный, хоровой, драматический да кукольный кружок - шамыч смотрым сай результат дене вашлийыч. Драмкружок „На границе" да „Новенькая" пьеса-шамычым ямдылен. Пионер-шамыч Коваленко Муза, Илюшин Ира, Суриков Толя да Соловьева Фая шке рольыштым сайын модыт. Кукольный кружок „По щучьему веленью" пьесым ямдылен. Тиде кружокышто Фридман Мара дене Антонов Витя ынде кум ий лиеш активно участвоватлат. Нуно шкеак курчакым ямдылат да тӱр рольшамычым модыт.

Тугак хор кружокат кугу сеҥымашым ыштен. Кружокышто утларакшым руш йоча шамыч улыт, нунат марла муро шамычым пеш сай мурат.

Балетный кружокын членже-шамыч Самарина Инна дене Пекшубаева Муза ритмический танецым, Смирнова Нирса ден Марахитанова Маруся марла танецым сай куштат.

Рукодельный кружок 28 кугу пашам шуктен. Нунын кокла гыч „Арктикым сеҥен налмаш" да „Чайки" панно-шамыч эн сай улыт.

Тугак авиамодельный да фото кружок-шамыч ятыр экспонатым ямдыленыт.

Кружок член-шамыч шукыжо тунеммаште отличник да ударник улыт. Сознательный дисциплина верч кучедалыт.

Олимпиада Советский Союзысо чыла тӱрлӧ калыкын пиалан йочаштын творчествыштын, талантыштын пеледмыжым ончыктышо кугу пайрем лиеш. Пионер пӧртысӧ йоча-шамыч тиде пайремым тунеммаште кугу сеҥымашым ыштен да творчествыштым адакат кӱш нӧлталын вашлийыт.

Т. А. КРОТОВА.

Йошкар-Ола Пионер пӧртын директоржо.

Тиде—струнный оркестр. Шола гыч пурлашке—первый рядыште—БЫСТРЯКОВА ТАМАРА, ОЛЕФЕОН ВОЛОДЯ, РОДИОНОВА ТАМАРА. Шеҥгалне: РОГКОВ ВАСЯ, СЕРГЕЕВА ИРА да оркестрын старостаже ПОГОДИНА ГАЛЯ.

Фото Миша Чебасовын.

Мемнан хорна

Пионер-шамыч мураш пеш йӧратат. Санденак мемнан хорышто 200 наре пионер-шамыч участвоватлат. Нуно чыланат занятийышке куанен коштат. Мемнан программыште утларакше калык муро-шамыч улыт. Тиддеч посна йоча художественный олимпиадылан ятыр марий муро-шамычым ямдылышна. „Куанымe муро", „Эн первый салютым тылат пуэна", „Октябрьский муро", „Сталинлан" муро-шамычым йоча-шамыч сайын мурен моштат. Адак мый „Мемнан мурына" лӱман куштен мурымо музыкым возенам ыле. Тидымат хор сай исполнятла.

Мыланна ВКП(б) обком да ВЛКСМ обком эреак полышым пуэн шогат. Оласе школлаште смотрым эртарыше жюри мемнан оласе смотрышто участвоватлаш ойрен. Кызыт ме тидлан уло вийна дене ямдылалтына. Мый адак икмыняр йоча мурым возаш шонем. Чыла вием пелед кушшо пиалан йоча-шамычым воспитыватлымашке, нунын культурыштым нӧлталмашке пуэм.

Композитор **В. С. Миронов**, хор кружокым вуйлатыше.

ИЛАШ ТУНЫКТА

Пьесым ямдылаш тӱҥалме деч ончыч кажне рольым ме тӱшкан лончылен лектына. Могай роль положительный, могай роль отрицательный улмо нерген, кузе посна роль-шамычым модаш кӱлмӧ нерген кутырена.

Мый „Новенькая" пьесыште Кира Соловьеван рольжым модам. Тиде пьесыште Леня Долотов пионерский яхтыште шогымыжо годым мален колтен. Тиде Ленян кӱлдымаш поступкыжо, пионерлан тыге ышташ ок лий. Но Леня тидын нерген сознатла. Шпионым кучаш полшымыжо дене тудо пионерский долгшым шукта.

Жюри мемнан городской смотрышто участвоватлаш кандидатлан ойрен. Кызыт чыла яра жапем годым шке ролем эшеат чаплынрак модаш тунемам.

Мый школыштат сай тунемаш тыршем. Вет Всесоюзный олимпиадыште отлично тунемше - шамыч гына участвоватлен кертыт.

Соловьева Фая.

ШОНЫМЕМ ШУКТЕМ

Мый „Новенькая" пьесыште Леня Долотовын рольжым модам. Тиде роль гыч мый моряк - шамычын илышыштым раш пален нальым. Рольым сайын модашлан геройын пашажым, могай жапыште илымыжым раш пален шогаш кӱлеш. Мый Ленян рольжым модашлан Катаевын „Белеет парус одинокий" повестьшым лудым. Адак „Молодые капитаны", „Моряки", „Балтийцы" да „Мы из Кронштадта" кинокартина-шамычым онченам. Тидат мыланем шке рольым сайын тунем шуаш полшыш.

Мыланем моряк - шамычын пашашт, илышышт пеш келша. Кугу лиям гын, мыят моряк лияш шонем.

Ме театрысе семынак рольнам суфлер деч поснак модына. Тиде ушым писемда, тунеммаште полша.

Суриков Толя.

Смотрышто драмкружок „На границе" пьесым модын ончыктыш. СНИМКЫШТЕ пьеса гыч сцена.

Фото Миша Чебасовын.

Дружинин Коля фотокружокым вуйлата. Теве тудо йоча-шамычлан фотоаппарат нерген умылтара.

Фото Миша Чебасовын.

Рукодельный кружокын пашаже

Рукодельный кружокышто чылаже 72 ӱдыр улына. Ме куд кечылан ик гана тӱшкан погынен, занятийым эртарена. Кружокын южо членышт-шамыч шкаланышт кофточкым, салфеткым тӱрленыт. Тиддеч посна оласе школлаште смотрым эртарыше жюри мемнан 28 пашанам оласе олимпиадышке ойрен. Подшивалова Ира ден Бахтина Настя „Арктикым сеҥен налмаш" тема дене панном ыштеныт. Тиде чыла тӱр кокла гыч эн сайлан шоглалтеш Трегубова Зоян тӱрлымӧ „Изи ӱдыр издер да пий дене", Сокольникова Танян „Чайки", панноштат сай улыт. Тугак Сущенцова Маня ден Ширшова Ноннан тӱрлымӧ пионерский знамя да Головунина Зина дене Егорова Идан „МАССР-ын Гербше" ойыртемалт шогат. Кружокын чыла членже-шамычат пеледышан кок букетым ыштымаште участвоватлыт. Мемнан кружокнам Тамара Елисеевна Петрик вуйлата. Тудо мемнан шукылан туныктен: тыште ме шкенан пашанан арулыкшым, моторлыкшым эскераш тунемын улына.

Рукодельный кружокын членже - шамыч: **Подшивалова Ира, Бахтина Настя, Трегубова Зоя, Сущенцова Маня, Ширшова Нонна, Егорова Ида, Марахтанова Маруся да молат.**

КУАНЫМАШ ПАЙРЕМ

1 Май—Йошкар-Олаште. Митингыште пионерка Маруся Глушкова выступатла.
Фото М. Чуршуковын.

1 май. Кече ояр. Леве мардеж пуалеш. Уремлаште шӱдӧ дене лозунг, флаг, знамя-шамыч лойгат. Пайрем вургеман колонна-шамыч олан тӱрлӧ уремлаже гыч Юбилейный площадьыш каят. 11 шагат. Революционный пайрем — 1 Май лӱмеш митингым Йошкар-Ола ВКП(б) Горкомын секретарьже П. Тукманов йолташ почеш. Тудо шемер-шамычым пайрем дене саламлыш. Тудын деч вара ВКП(б) Обком да Марийский АССР Совнарком лӱм дене Я. И. Абрамов, Марийский АССР Верховный Совет да Йошкар-Ола городской Совет лӱм дене Т. И. Кавалеров, комсомол лӱм дене П. И. Темерешев, пашазе - шамыч лӱм дене стахановец Головунин йолташ-шамыч выступатлышт.

Мутым пионерка Маруся Глушковалан пуышт. Маруся микрофон ончыко лектын шогалят, Йошкар-Оласе пионер да школьник-шамыч лӱм дене оласе шемер-шамычым саламлыш.

Митингыш погынышо-шамыч чот совым кырымаш дене Иосиф Виссарионович Сталин йолташлан возымо саламлыме письмам принимайтлышт. Оркестр международный пролетарский гимным — „Интернационалым" шокта. Митинг пытен. Трибуна ончыч знаменосец-шамыч эртен каят. Боевой марш дене летчик - шамыч, — осоавиахимовец, военный-шамыч каят. Теве канде вургеман, йошкар крестан ӱдрамаш - шамыч таҥ тошкалын каят. Нине—Йошкар - Олан санитаркыже-шамыч. Нуно элым аралаш ямде улмышт нерген палыктат. Теве пеш сылне тӱрлӧ пеледышан, вождь-шамычын портретыштым нумалше колонна - шамыч эртат. Тиде пионер, школьник-шамыч. Нуно веселан мурат, Сталинлан „Ура" кычкырат.

Тыге Марийский республикын столицышлыже — Йошкар - Олаште Первый Май пайрем эртыш.

Йыв. Федотов.

Наташа ден Гена „Артекыш" кайышт

Батанина Наташа ден Шорин Генадий коктынат Йошкар-Оласе 6-шо номеран школышто тунемыт. Наташа 4-ше классыште, а Гена 5-ше классыште тунемеш.

Снимкыште Наташа ден Гена.

Ик эрдене нуннылан нигунамсе деч чот куанаш вереште. Наташа ден Геналан Всесоюзный пионерский лагерьыш—„Артекыш" каяш путевкым пуэныт. Нунын чурийыштышт мучашдыме куанымаш. Вет нуно тыгай кужу корныш але нигунамат коштын огытыл. Наташа ден Геналан тиде путевкым отличнын тунеммыштлан да общественный пашам сайын ыштымыштлан пуэныт. Адак нуно моло-шамычат сайын тунемышт манын, уло вийышт дене тыршеныт. Теве Гусицкова Клавдиян руш йылме дене отметкыже „плохо" улмаш, тудлан Наташа жапыште полышым пуэнат, руш йылме дене тудын отметкыже кызыт „хорошо".

Ник. Кожаев.

Тунемше-шамыч 1 Май годым Юбилейный площадьыште трибуна ончыч эртен каят (Йошкар-Ола).
Фото М. Чуршуковын.

Шкенан элыште

Советский Союзын 13 у Геройжо-шамыч

Государственный граница-шамычым аралымаште правительствын боевой заданийже-шамычым успешно шуктымылан да тидын годым ончыктымо отвага ден геройствылан **Ленин** орден ден „Золотая Звезда" медальым вручитлен, 13 еҥлан **Советский Союз Герой** званийым присвоитлаш СССР Верховный Совет Президиум Указым луктын.

Пограничный войска ден НКВД орган-шамычын начальствующий ден рядовой составыштым наградитлымаш

Государственный граница-шамычым аралымаште правительствын боевой заданийже-шамычым успешно шуктымылан СССР Верховный Совет Президиум пограничный войска-шамычын командир, политпашаеҥ ден красноармеецыштым, тугак НКВД орган-шамычын пашаеҥыштым — 1. 936 еҥым СССР орден да медаль - шамыч дене наградитлен.

М. Н. Иванов ден А. И. Зыков йолташ-шамычым наградитлымаш

Государственный безопастностьым аралымаште правительствын заданийже-шамычым успешно шуктымылан СССР Верховный Совет Президиум НКВД-н 754 пашаеҥжым СССР орден да медаль-шамыч дене наградитлен. Нунын коклаште Марийский республикысе НКВД пашаеҥ-шамыч **„Знак Почета"** орден дене Марийский АССР Внутренний паша Калык Комиссар, государственный безопасность капитан Михаил Николаевич **Иванов** йолташ да **„За отвагу"** медаль дене Марийский АССР НКВД-ште ыштыше, государственный безопасность младший лейтенант Александр Иванович **Зыков** йолташ наградитлалтыныт.

Москвасе Микоян лӱмеш Пищевой комбинатын йоча садыштыже. Снимкыште кудияш Оксана Мовчак „На страже границ" модыш дене модмыжо годым.

Фото Д. Хреновын.

„Пионерская правда" газетлан—15 ий

1925 ийын 6 майыште „Пионерская правда" газетын первый номерже лектын. Тиде газетым ВКП(б) Центральный Комитетын инициативыже дене лукташ тӱҥалме. Газетым лу миллион наре йоча-шамыч лудыт.

Кече еда „Пионерская правда" 2.000 письмам, южо кечын 3.000 деч шукат налеш. 1939 ийыште редакцийыш 288.000 письма пурен. Йоча-шамыч кузе илымышт, тунеммышт, мом интересоватлымышт, мом шинчымышт шуко нерген возат. Газета коч педагог, ученый, чапланыше пашазе, мемнан элын знатный еҥже-шамыч йоча-шамыч дене кутырат.

„Пионерская правда" газетлан М. И. Калинин, Н. Шверник, А. Вышинский, Ем. Ярославский йолташ-шамыч, ВЛКСМ ЦК, „Правда" редакций, ВКП(б) МК да МГК, ВЛКСМ МК да МГК саламлымашым колтеныт.

Йолташ-шамыч

Луков Паю

(Умбакыже. Тӱҥалтышыже 21-ше номерыште).

... Аркаш ден Илья, Осман корем воктен шуко жап Вачийым вучен шинчышт. Уке, Вачий ыш тол. Тугак мӧҥгышкышт кайышт.

— Шижын вет! — пелештыш Илья.

— Ну, эша ужына! — манеш Аркаш.

* * *

Тудо кечынак вашлияш огыл. Вачий мӧҥгыштыжӧ шӱрым, пучымышым кочко, ик стакан шӧрым йӱын колтышат, Аркаш деке лектын кайыш. Аркашын тудлан сырмыжым шижын. Аркашлан чыла умылтараш кӱлеш. Пусть шинчен налже: „плохо" налмаште эн ондак шкежак титакан. А Вачий кунар кертмыжым полша. Нигунамат о т к а з а т л е н огыл...

— Аркаш кушто?—манын Вачий Аркашын аваж деч йодо.

— Але тудо толынат огыл,—аваже каласыш.

— Мый тудлан тунемашыже полшынем. Тудын „плохо" отметкыже уло.—Вачий ешара.—Тыге тудо шымыше классым пытарен ок керт.

— Вара тудо начар тунемеш ужат? Шкеже ойла мо, нимомат ок ойлыс. Шого, ачажлан чыла каласем.—Аркашын аваже Вачий деке чак толын шогалын ойлаш тӱҥалеш.

— Урокышто сайын ок колышт, кечымат кода.—Вачий умылтара.

— Кечым кода маньыч? А кунам кечыжым коден?—аваже ӧрын йодеш.

Ончыгече миен огыл.

— Ынде кертыч! Мо тудо кечын школышкак кайышыс.

— Ала, мый ом шинче? Ильян ден коктын миен огытыл,—Вачий каласа.

— Эй-эй, тыгеже шот огыл! Эре модын паша ок ышталт. Мыланна, ача-авалан, шке шочшым эскерыман,—манеш аваже.

— Аркаш ок тол аман, каяш логалеш. Вара толам,—манын Вачий омсашкат миен ыле, но тиде жапыште капка йӱк шоктыш.

— Теве уна толыт!

Аркаш ден арава чуриян Илья лӱшкен пурат. Шкешт шӱлештыт.

— Кушто тыге коштыда? Йолташда шаҥысек вуча,—мане аваже.

— Могай йолташ!—Аркаш кычкырале.

— Мо теве Вачий!

— Тудо мемнан йолташ огыл!

— Мо тугай ойлыштат, эргым? Йолташ дене тыге огыт мутлане. Вачий тыланда полшынеже. А те ача-авам ондален коштыда,—Аркашым аваже шылтала.

— Тачат пеш сай полшыш. Задачымат возен ыш пу.

— Мыйым газетыш возен,—Ильяже ешара.

— Йолташ дене тыге огыт ыште!—Аркаш ойла.

— Ме йолташлан огына шотло!—Ильяжат шергылтара.

— Ах, те вожылдымо-шамыч! Эша кузе ойлатше!—тӱҥале Аркашын аваже. Эн ондакшым Аркаш ден Илья Вачийым сырен ончыштыч, варажым йымен шинчыч. Сайынак вожылаш логале: к е ч е кодымет, „плохо" отметкет чыла лекте. А пытартышлан омса почылто—Арсений Петрович пура.

Изиш лиймеке Аркашын ачаже—колхозышто тале апшат—толын шуо. Арсений Петрович тунемме нерген, ача - ава - шамычлан школа дене кыл кучымо нерген сайын гына ойлен пуыш. Тунам вара Аркашат, Ильят сайын тунемашлан пеҥгыде мутым пуышт. Урокышто решитлен кертдыме задачылан пижыч.

— Шогыза, мый шкеак ыштем. Ынде умыленам,—мане Аркаш Арсений Петровичын сайын умылтармекыже. Ильят пашалан кыртмыж. Вачият умылтараш полша. Аркашын аваже ден ачаже воштылалын ончат.

— Лекте вет! Лий! — Аркаш куанен кычкырале. Кунам пашам ыштет, чыла нелым сеҥен лекмек, шӱмлан ласка.

— Йӧсат огыл улмаш,—пелештыш Ильяжат.

— Тыршет гын, кӱлынак пижат гын, нимат йӧсӧ огыл!—мане Арсений Петрович. Чылан куаненыт.

(Мучашыже вес №-те лиеш).

Петр Ильич Чайковскийын шочмыжлан 100 ий темын

Тений 7-ше майыште великий русский композитор Петр Ильич Чайковскийын шочмыжлан шӱдӧ ий теме. Пушкинин стихше-шамыч, Шекспирын трагедийже-шамыч да великий художник-шамычын картинышт семынак, П. И. Чайковскийын музыкшо чыла енглалан лишыл, умлаш лийшан. Садлан лийынак мемнан элыште изижге, кугужге тудын музыкшым йӧратен колыштыт.

Петр Ильич музыкальный пашашке варашрак кодын пижын. Лу ияш лиймешкыже Чайковский Уралыште илен (тудо 1840 ийын 7 майыште Воткинскеш

П. И. Чайковский Петербургский консерваторийыште тунеммыже годым.

шочын, тушто тудын ачаже—горный инженер—металлургический заводын начальникшылан шоген).

Чайковский изиже годым лудаш йӧратен. Адак шкежат почеламут-шамычым да изи ойлымаш - шамычым возкалаш тӧча улмаш. Садланак тудым воспитатлыше Фанни Дюрбах „изи Пушкин" манын лӱмден. Южгынам кастене изи Чайковский йӱкым фантазироватлаш йӧратен. Ойлаш тӱҥалмекыже изи шольыжо да шӱжарже-шамыч модмыштым кудалтен, тудым колышташ чумыргат улмаш.

10 ий теммеке ончылык композитор шке ешыж дене пырля Петербургыш куснен. Петр Ильичым судебный пашаенг-шамычым ямдылен лукшо правоведений училищыш пуэныт.

Петр Ильич училищыштат, ты марте мӧнгыштыжӧ тунемме семынак, чыла предметымат йӧратен тунемын. Тыштат тудо утларакше литературым йӧратен. Мӧнгыштӧ тунемме годсо деч музыклан жапым шукырак ойрен, кӱчык жапыште фортепианом сайын шокташ тунемын шуын.

Самырык улмыж годым Петр Ильичлан музыка эркын-эркын „ик шкет ӱшанле йолташыже, шыматыше" лийын—кугурак лиймекыже тудо музыка нерген тыге ойла улмаш.

Училищым пытарымек, П. И. Чайковский юстиций министерствын чиновникше лиеш, Икмыняр жап гыч (1862 ийыште) Петербургышто первый русский консерваторий почылтеш. Кенета (тидым нигӧат вучен огыл улмаш) Петр Ильич тиде консерваторийыш пура, а ик ий гыч родной да палыме - шамычшым эше утларак ӧрыктара: тудо службым йӧршын кода да шкенжым пӱтынек музыклан посвятитла.

1865 ийын декабрьыште П. И. Чайковский консерваторийым ший медаль дене тунемын пытара да студенческий тенгыл гыч викак тунам Москваш почмо кокымшо консерваторийын профессорский кафедрышкыже кусна. Тунамак творческий пашам тӱҥалеш: 1868 ийыште П. И. Чайковскийын Первый симфонийжым шоктеныт, тудо ийыштак А. Н. Островскийын пьесыже почеш „Воевода" лӱман оперым возен пытара.

12 ий гыч Петр Ильич консерваторийыште педагогический паша ыштымыжым чарна. Тиде жап гыч тудо пӱтынь илышыже мучкылан творческий пашаш пижеш.

Тудо кече еда 7—8 шагат деч шагал огыл пашам ыштен. Тыге ыштыме дене 8 оперым, 3 балетым, 7 симфонийым, 3 квартетым, шуко фортепианный пьесым, романсым да моло сочинениийым возен.

Шкенжын чыла произве-

П. И. Чайковский да тудын ватыже (1877 ийыште).

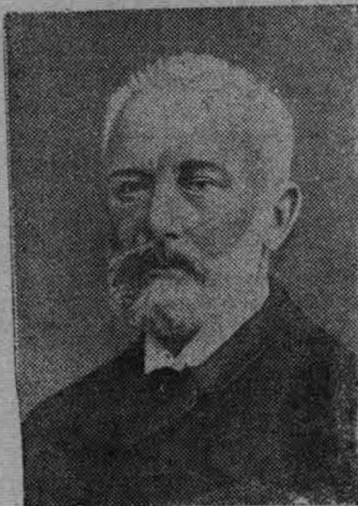
денийлаштыжат П. И. Чайковский музыкальный йылме дене эре айдеме нерген, тудын илышыже, тудын куанымашыже да ойгырмашыже, тудын шонымашыже да шижмашыже нерген ойла.

Чайковскийын музыкшым Российыште да вес эллаштат шокшын йӧратат.

Великий композиторын творческий вниманийже руш енгым привлекатла. 1878 ийыште граница велне путешествийыште улмыжо годым Петр Ильич тыге возен: „Мый Италийыште керек кузе йӧратен коштшынат,—садак курымеш Российлан ӱшанен кодам. Мый руш енгым, рушла кутырмашым, руш ушым, рушын мотор чуриян улмыжым, руш йӱлам моткоч йӧратем".

П. И. Чайковский шке мутшым шуктен: музыкын историйыштыже, культурын историйыштыже тудын лӱмжӧ шӧртньӧ буква-шамыч дене возалтын. Тудо великий руш калыкын достойный эргыже.

Чайковскийын музыкшым Российыштат, граница вес велнат чот йӧратеныт. Тудын музыкштыжо шӱшпык йӱкым, шыжымсе чодран йӱкшым, тенгызын лӱшкымыжым, степысе пургыжын шӱшкымыжым колаш лиеш.

П. И. Чайковский 1888 ийыште.

Ятыр годым „Чайковскийын музыкшо ойган, шӱлыкан"—манын ойлат. Чынак, тудын музыкыштыжо ойго шуко: вет великий композитор кугыжан реакций ийлаште ойганыше настроениян илен. Но Чайковский ойго нерген велэ огыл возен. Тудо калык коклаште, калыкын вийыштыже, тудын ончыклык илышыштыже куанымашым кычалын тиде, куанымаш нерген мурен.

Петр Ильич калык мурым пеш йӧратен колыштын, тунемын. Калык мурым шке творчествыштыже кучылтын. Первый симфонийыштыже „Цвели цветики" руш калык мурым колаш лиеш. Кокымшо симфонийыште украинский „Журавель" мурым пуртен.

Чайковский музыкым йӧча-шамычланат возен. Шукышт „Времена года", „Альбом для детей" гай чапле произведений-шамычым шинчеда дыр. Чайковский руш поэт-шамычын стихшылан муро-шамычым возен. Тиде муро-шамычлаште пӱртӱсын сӧралылыкше да айдемын шонымашыже сайын ончыкталтын. Шуко произведенийым Петр Ильич йомак тема дене возен. Тыгай сочинениййлан „Спящая красавица", „Щелкунчик", Островскийын „Снегурочка" йомакшылан музыка шотлалтыт.

П. И. Чайковскийын чудесный музыкшым Владимир Ильич Ленин кугун аклен.

Л. Толстой.

Чарланге, кол-шамыч да Рак

(БАСНЯ)

Пӱа воктен Чарланге илен-иленат, шонгемын: колым кучашат вийже кодын огыл. Тудо кузе чоян илышаш нерген шонаш тӱҥалын. Кол-шамычлан ойла: „А те, Кол-шамыч, ода шинче, вет тендалан беда лийшаш: мый енг-шамыч деч колынам—нуно пӱам урыктарен тендам чыладамат кучынешт. Тушто курык шенгелне чапле пӱа улмо нерген мый палем. Мый тыланда полшем ыле, но шонгемалтын: чонгешташ нелэ".

Кол-шамыч Чарланге деч полышым йодаш тӱҥалыныт.

Чарланге ойла:

„Йӧра тугеже, тыланда полшышаш—тендам тушко нумалам, чыладамат икганаште огыл, а иктын-иктын гына нумал кертам.

Кол-шамыч йывыртеныт; чыланат йодыт: „Мыйым нумал нангай, мыйым намиен кодо!"

Чарланге нуным нумалаш тӱҥалын: налешат, нурыш нангая, тушто кочкеш. Тыге—тудо шуко колым кочкын.

Тудо пӱаштак шонгго Рак илен. Чарлангын колым нумалаш тӱҥалмыже годым Рак мо лиймым пален налынат, каласен:

„Ну, Чарланге, мыйымат ынде у верыш нангай.

Чарланге Ракым налын да нангая. Чарланге, пасуш чангештен лекмекше, Ра-

кым кудалтынеже улмаш. Но Рак пасу покшелне кол лу-шамычым ужынат, Чарлангын шӱйжым вашкӱзыжӧ дене ишен да пиктен пуштын, а шкеже мӧнгешла пӱа деке нушкын толмекше Кол-шамычлан каласкален.

320 сантиметр кӱкшытан енг

Английыште 220 сантиметр кӱкшытан енг ила. Тиде англичавин эн кугу енглан шотлалтеш.

XIX курымын кокымшо пелыштыже 235 сантиметр кӱкшытан Томас Газлер илен. Тудын деч кӱкшӱ енг-шамычат лийыныт. Теве Марианна Веде—255 сантиметр, китаец Чанг-Ю-Синь—236 сантиметр, руш великан Мазнов—285 сантиметр кӱкшытан улыт улмаш.

Шукерте огыл Фукс профессор шкенжын медицинский трудыштыжо ик иранецын (перс) 320 сантиметр кӱкшытан улмыжо нерген возен. Тиде кугу енг пеш нелэ могыран лийын. Садланак шке ора каен кертын огыл. Тудым орава дене шупшыктеныт.

Чайнворд

1. Руш поэт. 2. Тригонометрический функций. 3. Искусство. 4. Курыклаште коштшо турист. 5. Олман нӧшмыжӧ. 6. Музыкальный инструмент. 7. Шергакан кӱй. 8. Пограничный пӧрт. 9. Дагестанский мурызо. 10. Кӱй. 11. Чер. 12. Шахтыште кӱнчышӧ. 13. Корабльын типше. 14. Шурно. 15. Каныме вер. 16. Фольклорный произведений. 17. Нылытын мурымаш, шоктымаш. 18. Шахмат, шашке дене модын соревноватлымаш. 19. Пеледыш. 20. Ял озанлыкысе специалист. 21. Автоматический пистолет. 22. Пӧр'енг лӱм. 23. Тамакасе яд. 24. Шокшо элыште илыше янлык. 25. Футбольный термин. 26. Военный званий. 27. Оласе транспорт. 28. Пикш. 29. Газетный пашаенг. 30. Сар ӱзгар. 31. Коньки дене мунчалтылме вер. 32. Культура пӧрт. 33. Корабльласе должность. 34. Аляскысе изи ола. 35. Винтовкын частьше. 36. Фигурный гимнастикым ыштылше енг. 87. Шурным сортироватлыше машина. 38. Литературный жанр. 39. Пушенггын шӱмжӧ. 40. Янлык.

Токмурзин Роберт, составитлен.

Татарский АССР,
Красный-Бср район,
Буймо Средний школа.

Отв. редактор—
П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—430. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.